

Tiesību zinātne un tiesnešu tiesības

The Science of Law and Judge Made Law

Mg. soc. zin. Diāna Apse

LU Juridiskā fakultāte

Tiesību teorijas un vēstures zinātņu katedras lektore

E-pasts: Diana.Apse@lu.lv, tālrunis: 67034515

Publikācija veltīta tiesību zinātnes nozīmei, atklājot aktuālu tiesību jēdzienu saturu mijiedarbībā ar citiem tiesību palīgavotiem. Autore pētījusi tiesību doktrīnas atsevišķu atziņu attīstību par tiesību tālākveidošanas un judikatūras jēdzienu saturu.

Tiesībnieku saimē diskutētās aktualitātes aplūkotas saistībā ar tiesību zinātnes un prakses atgriezeniskās saites nozīmi pievienotās vērtības radīšanā, ietekmējot tiesību atziņu kvalitāti un attīstības gaitu nākotnē, kā arī gādājot par tiesisko domu kā cikliskā attīstībā esošu (pagātnē spēkus smeļošu) atziņu kopumu.

Atslēgvārdi: tiesību zinātne, judikatūra, tiesnešu tiesības.

Satura rādītājs

<i>levads</i>	17
<i>Tiesību zinātnes jēdziena saturs</i>	17
<i>Judikatūras un tiesnešu tiesību jēdziena saturs</i>	18
<i>Tiesību zinātnes un tiesnešu tiesību jēdziena mijiedarbība</i>	21
<i>Kopsavilkums</i>	21
<i>Izmantoto avotu saraksts</i>	21
<i>Atsauces</i>	22
<i>Summary</i>	24

levads

Tiesību zinātne ir tiesību palīgavots, kas Latvijas tiesiskajā domā ievieš aktuālus tiesību jēdzienus un izskaidro to saturu. Tā pieder prāta zinātņu grupai. Raksta pirmā daļa veltīta tiesību zinātnes jēdziena satura noskaidrošanai, otrā daļa – judikatūras un tiesnešu tiesību jēdziena satura noskaidrošanai, tālāk aplūkota šo jēdzienu mijiedarbība.

Tiesību zinātnes jēdziena saturs

Vispirms jāaplūko pamatpieņēmumi, kas atspoguļo tiesību zinātnes jēdziena saturu un nozīmi, atklājot aktuālu tiesību jēdzienu kodolu. Tas ir svarīgi, lai tiesu prakses atziņas nenonāktu pretrunā ar tiesību būtību un juridisko loģiku.

Tiesību zinātnes uzdevums ir tiesību izpēte, kuras mērķis – pilnīgāk atklāt to saturu, izmantojot tiesību interpretāciju (iztulkošanu) un argumentāciju.¹

Eiropas Savienības Tiesas tiesnesis Egils Levits uzsvēris, ka tiesības vienmēr ir normatīvas. Tiesību zinātnes uzdevums ir atklāt šo tiesību normatīvo saturu.²

Aplūkojot jēdziena “tiesību zinātne” izcelsmi saistībā ar juristu darbības lauku, redzams, ka tam ir latīņu valodas cilme *iuris prudentia* – jurisprudences.³

Definējot tiesas spriešanā izmantojamās tiesību zinātnes atziņas (doktrīnas), labāk atbildīs šāds formulējums: “Ar tiesību zinātnei jāsaprot teorētisko uzskatu, viedokļu kopums, kas izteikts juridiskajā literatūrā, arī ārvalstu.”⁴

Latvijas tiesību zinātnei būtu jo īpaši uzmanīgi jāizvērtē, vai šie pamatpieņēmumi pieder pie Rietumu tiesību loka, vai tur joprojām vēl (parasti neapzināti) nav atrodami arī atsevišķi pie padomju tiesībām piederoši pamatpieņēmumi.”⁵

Pēdējos gados tiesību doktrīna pievērš arvien lielāku uzmanību tiesību tālākveidošanas un judikatūras jēdzienu satura atklāšanai, arī vēsturiskajām šo jēdzienu saknēm.

Judikatūras un tiesnešu tiesību jēdziena saturs

Judikatūras jēdziena kā termina ieviešanas pirmsākumi Latvijā varētu būt meklējami vācbaltu izcelsmes juristu (piemēram, Valtera Langes) darbos.⁶ Domājams, ka V. Lange teorētiskajā apcerējumā, kurā izmantotie spriedumi tiek saukti par judikatūru, ietekmējies no tādiem sava laika vadošās doktrīnas pārstāvjiem kā neokantista Gustava Radbruha,⁷ Vīnes skolas pārstāvja un Austrijas Satversmes eksperta Hansa Kelzena⁸, interešu jurisprudences pārstāvja Rūdolda Jēringa un Filipa Heka⁹, jo vēl nav pienācis jaunhēgelista Karla Larenca darbības uzplaukuma laiks.¹⁰ Augusts Lēbers¹¹ par aplūkotā perioda ieteicamāko doktrīnu uzskata Ričarda Šmita *Einführung in die Rechtswissenschaft*, kas izdota Leipcigā 1921. gadā.¹²

Atgriežoties mūsdienās, jāuzsver, ka ne visas nolēmumiem pievienotās tēzes satur juridiskas atziņas.¹³ Īpašu nozīmi iegūst likumu komentāri, kuru autori ir tiesneši, kas praktisko pienesumu komentē un pamato ar tiesību avotiem un tiesību palīgavotiem, atklājot komentējamās problēmnormas patieso saturu.

Judikatūras piemērošanu pamato vienlīdzības princips, tiesiskās drošības princips un taisnīguma princips. Tai var būt gan tiesību pamatavota, gan palīgavota nozīme.¹⁴ Judikatūras atziņu raksturo abstraktums, saistošā spēka līmenis un publiskās pieejamības pakāpe. Ja piekļuve šīm atziņām ir apgrūtināta vai tās nav pieejamas, tas sarežģī gan tiesībzinātnieku darbu izpēti, gan sabiedrības iespēju zināt savas tiesības.

Dr. iur. Ginta Sniedzīte secinājusi, ka līdzīgi kā judikatūras atziņas arī tiesību doktrīnas atziņas tiesību piemērotājs var pārņemt un var kritizēt, tomēr tiesību doktrīnai nepiemīt no vienlīdzības, tiesiskās paļāvības un tiesību kontinuitātes principiem izrietošais spēks.¹⁵

Piemēram, Somijā juridiskā izpēte jau aizgājusi tik tālu, ka tiek pētīts tiesnešu darbs un viņu biogrāfijas.¹⁶

Viena no tiesu darba izpausmēm ir tiesnešu tiesību izveidošana un tiesību tālākveidošana.

Tiesnešu tiesības ir judikatūras tiesiski vērtīgākā daļa, noteikumu, atziņu kopums, kas radīts *praeter legem* dēļ un sevī ietver visus tos gadījumus, uz kuriem attiecināms kāds nenoteikts juridisks jēdziens, šādi radītie noteikumi. Juridiskās atziņas ietilpst tiesnešu tiesību sastāvā, tomēr ne visā to kopumā. Radīto noteikumu ilgstošas attīstības un nemainības rezultātā to turpmāka izmantošana aizved pie cirkulāras izstrādāto abstrakto juridisko atziņu piemērošanas un tālākas attīstīšanas.¹⁷

Tas liek domāt par G. Sniedzītes skatījumu uz minēto atziņu izmantošanu attīstībā kā nākotnē vērstu cirkulāru tālākizplatīšanos.

Šī parādība jāskata plašākā kontekstā kā tiesību fraktalitātes fenomēns, kā vairākvirzienu kustība (ne tikai tiesu). Vienu atziņu (ne tikai tiesnešu radītu) iekustinot ar tiesību jautājumu, citas iekustas un aug līdzī. Arī kāda apklususi vai zemākas institūcijas radīta atziņa iegūst jaunu spēku un saturu, aktualizējoties līdz ar citas iedarbināšanu.

Tiesību zinātnes atziņas ir tās, kas var atgriezeniski ietekmēt tiesību prakses gaitu nākotnē kā tiesībnieku praktiķu kritisks komentārs.

Tāds piemērs varētu būt Eiropas Savienības (Kopienu) Tiesas spriedums lietā *Mangold v Helm* un tā tālāka ietekme, kurā cita starpā tiek vērtēts arī vienlīdzīgas attieksmes jautājums – diskriminācijas pēc vecuma principa saturs.¹⁸

Kritisks tiesību zinātnes atziņas ieskicētas *Mangold v Helm* lietas un citu nacionālo tiesu lietu materiālos, kas saistītas ar minētās lietas sprieduma centrālo tiesību jautājumu – diskriminācijas pēc vecuma saturu. Spriedums lietā *Mangold v Helm* ir ticis kritizēts arī akadēmiskajā vidē Kolma O'Sineides apskatā (autoru Džoela Kavalini, Olivera Dubosa, Olivera Le Klerka viedokļi).¹⁹ Šīs kritikas pamatā ir tas, ka Eiropas Savienības (Kopienu) Tiesa pēc savas iniciatīvas, bez pamata un pretēji likumdevēja gribai paplašināja direktīvas piemērošanas jomu, lai to piemērotu pirms tās pārejas perioda beigām un horizontālos apstākļos, novatoriski atsaucoties uz vispārēju Kopienu tiesību principu. Turklāt šis spriedums tiek kritizēts tāpēc, ka tas ir radījis situāciju, kurā pastāv būtiska tiesiska nenoteiktība. Tā ir kritika tiesnešu tiesību virzienā.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvais departaments 2009. gada 5. marta spriedumā lietā Nr. SKA-175/2009 norādījis, ka Administratīvā apgabaltiesa nav ievērojusi *Mangold v Helm* lietā atzīto, ka nacionālās tiesas pienākums ir nepiemērot tādu nacionālo tiesību normu, kas ir pretrunā ar Direktīvā noteiktajiem mērķiem, pat ja Direktīvas ieviešanas termiņš nav beidzies.²⁰ Te vērojama papildu tiesību avotu grupas atziņu ietekme uz judikatūru.

Raugoties vēl plašāk – dažādu līmeņu tiesību avotos, palīgavotos un palīglicenzēs, piemēram, tiesnešu atsevišķo domu atziņas saspēlē ar tiesībsarga aktivitātēm (atzinumu vai viedokļu atziņām), tiesību nozaru ekspertu sniegtajiem atzinumiem uz tiesas uzdotajiem jautājumiem, Satversmes tiesas spriedumos paustajās atziņās, likumdevēja atbildēs u. tml. –, parādās tiesiski vērtīgas un autoritatīvi atzīstamas domas vai atziņas, kas palīdz formulēt tiesnešu viedokli.

Tas pats attiecināms uz tiesību zinātnes un tiesību prakses atziņu savstarpējo ietekmi, arī uz normu un politikas dokumentu atziņu ietekmi uz tiesnešu viedokļiem, to attīstību, tiem caurstrāvojot vienam otru.

Neviens lēmums, neviena atbilde uz tiesību jautājumu nav galīga. Tā sazarojas citos lēmumos un atziņās, tostarp tiesnešu tiesību atziņu attīstībā un to vēlākā kritiskajā vērtējumā tiesību zinātnē.

Pastāv arī atšķirīgi viedokļi, kas noliedz tiesnešu pilnvaras tiesību tālākveidošanā un saskata tajā tiesiskas un demokrātiskas valsts apdraudējumu. Piemēram, atbildot uz dažu Vācijas profesoru neatlaidīgu tiesību tālākveidošanas kritiku, kādreizējais Vācijas Federālās Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ginters Hiršs, uzstājoties Vācijas–Nīderlandes juristu konferencē Drēzdenē 2009. gada 4. oktobrī, aplūkojis šādus diskutablus jautājumus, pirmkārt, vai Vācija ir ceļā uz tiesnešu valsti, otrkārt, vai tiesneši pārvēršas no likuma kalpiem par tiesību sistēmas noteicējiem, treškārt, vai tiesneši likumdevēja izpratni par likumu un tiesībām aizstāj ar savu izpratni,

ceturtkārt, vai tiesneši ļaunprātīgi izmanto sev konstitucionāli garantēto neatkarības privilēģiju.

Kā norāda G. Hiršs, – ja šādiem apgalvojumiem būtu pamats, tad Vācija atrastos konstitucionālā krīzē, tiktu apdraudēts valsts tiesiskums.

Tomēr tiesnesis nevar atteikties no paklausības likumam, pamatojoties tikai uz taisnīguma ideju un subjektīviem morāles apsvērumiem. Galvenā problēma ir tas, kādos gadījumos un cik tālu tiesnesis drīkst atkāpties no likuma vārdiskās jēgas un likumdevēja gribas; kādas metodes šajā gadījumā jāizmanto; vai iztulkošanas pamatmērķis ir likumdevēja patiesās gribas vai arī likuma jēgas noskaidrošana.²¹

Konstancas universitātes tiesību zinātnes profesors Bernds Rīters skaidrojumus par radošiem tiesību un likumdevēja objektīvās gribas meklējumiem sauc par juridisku pasaku. B. Rīters norāda, ka šķietami objektīvo likumdevēja gribu katrā atsevišķā gadījumā definē tiesa, šādā veidā patiesībā īstenojot nevis likumdevēja objektīvo, bet interpretētāja subjektīvo gribu. Tiesnešu tiesību tālākveidošana rada bīstamību, ka pēdējās tiesu instances pie reāliem vai iedomātiem likuma robiem subjektīvos priekšstatus uztver kā objektīvo taisnīgumu un pārvērš juridiski saistošās tiesnešu tiesībās.²²

Galvenie tiesnešu tiesību tālākveidošanas kritiķu iebildumi saistīti ar nepareizas metodoloģijas izvēli. Tiek apgalvots, ka tiesneši metodoloģiju pielāgo vēlamajam rezultātam un, ignorējot likumdevēja patieso gribu (autoresprāt, likumdevēju vairāk raksturo intereses un politisks kompromiss), veicina pāreju no demokrātiskas tiesiskās valsts uz oligarhisku tiesnešu valsti.

Gustava Radbruha atziņas par likumu, kas var būt gudrāks par likumdevēju, tālāk attīsta G. Hiršs, uzsverot – ja likumdevējam nav izdevies vēlamo precīzi formulēt vai ja likums novecojis un vairs neatbilst mūsdienu vērtību izpratnei vai šodienas tiesiskās apgrozības vajadzībām, tad objektīvā teorija paver tiesnešiem iespēju atkāpties no vēsturiskā likumdevēja subjektīvās gribas. Tomēr pastāv risks izpratnē, ka likums varētu būt gudrāks par tiem, kas to radījuši. Pašiem tiesnešiem var rasties mānīgs priekšstats, ka viņi ir gudrāki par likumdevēju. Līdz ar to *ratio judicis* tiek nosaukts par *ratio legis*.

Jēdziens “tiesnešu valsts”, pēc G. Hirša domām, nav pelnījis negatīvu pieskaņu, tas konkretizē tiesiskās valsts jēdzienu. Tiesiskā valstī tiesneša tiesību iztulkošanas un tālākveidošanas kompetence nav likumam pretēja un uzurpēta vara, bet gan viens no varas dališanas konstrukcijas elementiem.²³ Tam var piekrist, jo vērtību spriedumi var būt atšķirīgi konstitucionālās (aizstāvot fundamentālas vērtības)²⁴ un vispārējās jurisdikcijas tiesās (vairāk indivīda interesēs).²⁵

Par likumdevēja t. s. kautrīgumu, nevajadzīgi sevi vājinot, rakstījis arī Otrfrīds Hefe.²⁶

Lai tiesību prakses atziņās neveidotos pretruna ar juridisko loģiku un tiesību būtību, harmonizējošu efektu var sniegt tiesību zinātnes atziņu ātra un efektīva reakcija, attīstot kritiskās salīdzinošās spriešanas mākslu. Tas palīdzētu turpmākos spriedumus atvasināt no spēkā esošām tiesībām, ne tik daudz radot jaunas tiesības.

Sarežģītos jautājumos ir ierasts atsaukties uz tiesu varas nolemto, jo tiesa jau attiecīgo jautājumu esot izlēmusi un tāad ir jau sniegta juridiski saistoša pareizā atbilde. Tādēļ apstākļi, ka tikai tiesas tiek uzskatītas par vienīgā pareizā lēmuma pieņēmējam, var saskatīt arī bīstamību. Šādi tiek veicināta likumdevēja un izpildvaras izvairīšanās no strīdīgiem un pretrunīgi vērtētiem jautājumiem.²⁷

Tiesību zinātnes un tiesnešu tiesību jēdziena mijiedarbība

Tiesību zinātnei ir svarīga nozīme vispārējo tiesību principu satura noskaidrošanā (to var pētīt arī tikai caur viena principa, piemēram, tiesiskuma, satura atklāšanos),²⁸ atklājot, kā tas ietekmē tālāko tiesību politiku, demokrātijas izpratni, tiesību praksi un zinātņi mijiedarbībā. Tiesiskuma saturs atspoguļojas ar tiesību palīgavotu palīdzību, attīstot tiesisko domu, novēršot varas bezatbildību, audzinot prasīgu sabiedrību.

Tiesību fraktalitātes fenomena (tiesību palīgavotu savstarpējo atsauču saspēles augstāko instanču nolēmumos un tiesību zinātnē radītās sekas) izpausmes izpēte Latvijas tiesību sistēmas attīstībā balstīta Hēgeļa jēdzienu mācībā – dialektiskajā metodē, kas apliecina, ka vēl apslēptās, kritizētās atziņas pēc kāda laika nostiprinās tiesu praksē vai pāraug tiesnešu mazākuma viedoklī, tiesību zinātnē, kas ietekmē nepārtraukto tiesisko ideju mijiedarbības procesu.

Kopsavilkums

1. Tiesību zinātne pēta tiesību avotus un to atstātās liecības – palīgavotos radītās atziņas kopsakarībās, tās grupējot un sintezējot. Ņemot vērā universālās un specifiskās tiesību vērtības, tiek izdarīti secinājumi un veidoti jēgpilni skaidrojumi kā nesaistošas interpretācijas pamatots piedāvājums. Tie sevī ietver pētniecību un daudzas doktrīnas. Tiesību zinātnes atziņu ātra un efektīva reakcija var sniegt harmonizējošu efektu gadījumos, kad tiesību prakses atziņas izveidojas pretruna ar juridisko loģiku un tiesību būtību.
2. Tiesību palīgavotu savstarpējā saspēle ir caurstrāvota (cikliskā attīstībā esoša), nevis tikai cirkulāra atziņu kustība tiesību palīgavotu mijiedarbībā. Atziņas ietekmē viena otru vienas institūcijas (ne tikai tiesu) dažādos līmeņos un sasaucas ar citu institūciju vairāku līmeņu lēmumiem, rezonē kompleksi kā palīgavotu sistēmisks kopums.
3. Tiesības izpaužas kā māksla realizēt ieradumus. Tiesību forma, būtība, evolūcija, to izpratnes vēsturiskā atmiņa izpaužas kā ieradumu tiesību nostiprināšanās mūsdienu tiesībās ar tiesību palīgavotu starpniecību, tiem savstarpēji rezonējot (atziņas attīstās, pārsniedzot pašreizējās un ietverot senākās atziņas, tās kritiski izvērtējot) un caurstrāvojot vienam otru arī ārpus Latvijas tiesiskās sistēmas ietvariem.
4. Pretrunīgas tiesībpemērošanas prakses trūkumu konstatēšana (atklāšana), kritika un ieteicamo risinājumu izskaidrošana ir tiesību zinātnes virsuzdevums. Tas palīdz veidot arī domājošu sabiedrību, kas spēj uzdot tiesu varai (varai vispār) neērtus jautājumus, liekot tai meklēt efektīvus risinājumus un panākt nenokavētu taisnīgumu. Tas veido pasaules lietu kārtību, varas atzaru pārstāvjus padarot par patiesiem tautas kalpiem.

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā “Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē”.

Izmantoto avotu saraksts

1. *Apse, D.* Judikatūras jēdziena satura meklējumi Latvijā. Aktuālas tiesību realizācijas problēmas. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, ISBN 978-9984-45-398-9.
2. *Apse, D.* Tiesiskums un tiesību palīgavoti. Inovāciju juridiskais nodrošinājums. LU 70. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 575 lpp., ISBN 978-9984-45-542-6.
3. *Aarnio, A.* Precedent in Finland. Interpreting Precedents: a comparative study / edited by D. Neil MacCormick and Robert S. Summers. Adelrshot: Ashgate, 1997.
4. *O'Conneide, C.* Age Discrimination and the European Court of Justice: EU Equality Law comes of age. Pieejams: http://www.era-comm.eu/oldoku/Adiskri/08_Age/2010_09_OCinneide%20EN.pdf.
5. *Hefe, O.* Taisnīgums. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2009.
6. *Horns, N.* Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. *Likums un Tiesības*, Nr. 4, 1999, 1. sēj.
7. *Kalniņš, E.* Tiesību tālākveidošana. No: *Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Rakstu krājums*. Prof. E. Melķiņa zin. red. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003.
8. *Levits, E.* Dažas piezīmes par valststiesību zinātni un Satversmes kodolu. No: *Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, ISBN 978-9984-840-23-9.
9. *Loebers, A.* (Lēbers Augusts) Lekcijas par ievadu tiesību zinātnē. II daļa. Studentu padomes grāmatnīca. LU, 1922, 51 lpp.
10. Redakcijas sleja. Tiesnešu valsts. *Jurista Vārds*, Nr. 44, 2011, 1. novembris.
11. *Rüthers, B.* Gastbeitrag: Richter ohne Grenzen. Frankfurter Allgemeine. 2010.06.17. Pieejams: <http://www.faz.net/> [skatīts 10.06.2012.].
12. *Rüthers/Fischer* Rechtsheorie, 5. Auflage, Verlag C.H.Beck.Begriff, Geltung und Anwendung des Rechts, Grundrisse des Rechts, München 2010, ISBN 978 3 406 60126 2.
13. *Hirsch, G.* Rechtsstaat oder Richterstaat? Der Richter im Spannungsfeld von erster und dritter Gewalt., Deutsch-Niederländische Juristenkonferenz. Dresden, 2009. 10. 04. Pieejams: <http://www.deutsch-niederlaendische-juristenkonferenz.de/> [skatīts 10.06.2012.].
14. *Sniedzīte, G.* Tiesību normu iztulkošana *praeter legem*. Pieejams: http://www.evershedsbitans.com/media/Sniedzite_Praeterem_legem_I.pdf.
15. *Sniedzīte, G.* Tiesību palīgavoti, piemērojot tiesību normas. *Jurista Vārds*, Nr. 39, 2005, 18. oktobris.
16. *Sniedzīte, G.* Tiesnešu tiesību jēdziena izpratne ārvalstīs. Pieejams: http://www.evershedsbitans.com/media/Sniedzite_TT%20jedziena%20izpratnes%20attiistiba_GS.pdf [skatīts 20.08.2012.].

Vārdnīcas

1. Latvijas enciklopēdiskā vārdnīca. Pieejams: <http://www.letonika.lv/groups/default.aspx?r=1107&q=ties> [skatīts 05.12.2012.].
2. *Švarcbahs, R., Bištēviņš, E.* Latīņu-Latvju vārdnīca. Rīga: Valters un Rapa, 1927.

Tiesu prakse

1. EST 2005. gada 22. novembra spriedums Nr.C-144/04 lietā *Mangold v Helm*. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/celex.jsf?celex=62004CJ0144&lang1=lv&type=NOT&ancre=> [skatīts 05.12.2012.].
2. ECT 2004. gada 7. decembra lēmums lietā *Juta Mentzen alias Mencena pret Latviju, Latvijas Vēstnesis*, Nr. 54 (3212), 2005, 6. aprīlis.
3. Satversmes tiesas 2001. gada 21. decembra spriedums "Par Valsts valodas likuma 19. panta un Ministru kabineta 2000. gada 22. augusta noteikumu Nr. 295 "Noteikumi par vārdu un uzvārdu rakstību un identifikāciju" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 116. pantam". *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 187 (2574), 2001, 22. decembris.
4. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvā departamenta spriedums lietā Nr. SKA-890/210. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/archive/department3/2010/senats%20otto.doc>.
5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvais departaments 2009. gada 5. marta spriedums lietā Nr. SKA-175/2009. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2009/03_2009/05_03_2009/AL_0503_AT_SKA-0175_09.pdf.

Atsauces

1. *Horns, N.* Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. *Likums un Tiesības*, Nr. 4, 1999, 1. sēj., 98. lpp.
2. *Levits, E.* Dažas piezīmes par valststiesību zinātni un Satversmes kodolu. No: *Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, ISBN 978-9984-840-23-9, 9.–11. lpp.

3. Latvijas enciklopēdiskā vārdnīca. Pieejams: <http://www.letonika.lv/groups/default.aspx?r=1107&q=ties> [sk. 05.12.2012.]; sk. arī Švarcbahs, R., Bištēviņš, E. Latīņu-Latvju vārdnīca. Rīga: Valters un Rapa, 1927, 287. lpp.
4. Kalniņš, E. Tiesību tālākveidošana. No: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Rakstu krājums. Prof. E. Melņiņa zin. red. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 190. lpp.
5. Levits, E. Dažas piezīmes par valststiesību zinātni un Satversmes kodolu. No: Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, ISBN 978-9984-840-23-9, 9.–11. lpp.
6. Plašāk sk. Apse, D. Judikatūras jēdziena satura meklējumi Latvijā. Aktuālas tiesību realizācijas problēmas. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, ISBN 978-9984-45-398-9, 195. lpp.
7. Rütters/Fischer Rechtsheorie, 5. Auflage, Verlag C.H.Beck.Begriff, Geltung und Anwendung des Rechts, Grundrisse des Rechts, München 2010, ISBN 978 3 406 60126 2, 378. lpp.
8. Turpat, 313.–315. lpp.
9. Turpat, 347, 351. lpp.
10. Turpat, 378. lpp.
11. Sk. arī Lēbers, A. Lekcijas par ievadu tiesību zinātnē, LU Krājumā Studentu padomes grāmatnīcas izdevumā, Rīgā 1922. gadā, 13.–14. lpp. Autors norāda arī uz Gustava Radbruha (*Radbruch Einföhrung in die Rechtswissenschaft* 5. izdevumu, izdotu 1915. gadā, kā arī neokantista Štamlera (*Stammler*), kurš cenšas atjaunot racionālismu, atsvabinot to no empirisma un dogmatisma un nodibinot vispārīstāšu tiesību ideju darbā *Theorie der Rechtswissenschaft*, izdotu 1911. gadā un *Die Lehre vom richtigen Recht*, izdotu 1915. gadā. Studentiem tiek ieteikts arī Jēringa (*Rudolf von Ihering*) darbs par morāli kā sociālās iekārtas daļu un ierašām. *Der Zweck im Recht*, II sējums, 5. izdevums, 1916.
12. Kā izdošanas gads norādīts 1923. gads (published 1923 by F. Meiner in Leipzig). Pieejams: <http://openlibrary.org/works/OL1550105W/Einfu%CC88h> [skatīts 09.09.2011.].
13. Apse, D. Judikatūras jēdziena satura meklējumi Latvijā. Aktuālas tiesību realizācijas problēmas. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, ISBN 978-9984-45-398-9, 203. lpp.
14. Levits, E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, Nr. 1, 2010, 32., 34. lpp.; Rezevska, D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, Nr. 1, 2010, 30.–31. lpp.
15. Sniedzīte, G. Tiesību palīgavoti, piemērojot tiesību normas. *Jurista Vārds*, Nr. 39, 2005, 18. oktobris.
16. Aarnio, A. Precedent in Finland. Interpreting Precedents: a comparative study / edited by D. Neil MacCormick and Robert S. Summers. Adelrsnot: Ashgate, 1997, 100.–101. lpp.
17. Sniedzīte, G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem*. 50. lpp. Pieejams: http://www.evershedsbitans.com/media/Sniedzite_Praeterem_legem_1.pdf; sk. arī Sniedzīte, G. Tiesnešu tiesību jēdziena izpratne ārvalstīs. 64. lpp. Pieejams: http://www.evershedsbitans.com/media/Sniedzite_TT%20jedziena%20izpratnes%20attiistiba_GS.pdf [skatīts 20.08.2012.].
18. EST 2005. gada 22. novembra spriedums Nr.C-144/04 lietā *Mangold v Helm*. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/celex.jsf?celex=62004CJ0144&lang1=lv&type=NOT&ancre=> [skatīts 05.12.2012.].
19. O'Cinneide, C. Age Discrimination and the European Court of Justice: EU Equality Law comes of age, 14. lpp. Pieejams: http://www.era-comm.eu/oldoku/Adiskri/08_Age/2010_09_OCinneide%20EN.pdf.
20. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2009/03_2009/05_03_2009/AL_0503_AT_SKA-0175_09.pdf.
21. Hirsch, G. Rechtsstaat oder Richterstaat? Der Richter im Spannungsfeld von erster und dritter Gewalt., Deutsch-Niederländische Juristenkonferenz. Dresden, 2009. 10. 04. Pieejams: <http://www.deutsch-niederlaendische-juristenkonferenz.de/> [skatīts 10.06.2012.]. G. Hiršs min salīdzinājumu ar pianista un komponista attiecībām. Tiesnesis iztulko saistošus likumdevēja priekšrakstus, viņam ir zināmas interpretācijas iespējas, taču viņš nedrīkst radīto darbu (normu) falsificēt. Diskusijas par varu līdzsvaru, savstarpēju kontroli un robežu noteikšanu starp likumdevēju un tiesnesi ir senas un, domājams, mūžīgas, kā debates par likumu neskaidriības novēršanas avotu – likumdevēju vai tiesnesi. Periodiski pieaug iebildumi pret vienu neatkarīgu instanci, kurai dota vara likumus iztulkot un tālākveidot, ar to nosakot tiesiskā regulējuma saturu. G. Hiršs atsaucas uz Vācijas Pamatlikuma 20. panta 3. rindkoku, kur isi un konkrēti noteikts, ka tiesas spriešana ir pakļauta likumam un tiesībām, ar to nosakot likumdevēja prioritāti pār tiesu varu. Kā konstatējusi Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa, jēdzieni “likums” un “tiesības” ir saturiski tuvi, tomēr ne vienmēr nozīmē vienu un to pašu. Tas ir svarīgi, lai netaisnīgi likumi nenosūktu pozitīvo tiesību sistēmu un tiesību ideju. Pamatlikums noliedz nepārbaudītu likuma pozitīvismu un paver iespēju materiālā taisnīguma principus vērtēt augstāk par pozitīvā likuma spēku, jo tiesiska valsts

- nav tas pats, kas likumu valsts. Neviens tiesnesis nevar atsaukties uz konstitucionāli noteikto pakļautību likumam, ja likumā pieļauta acīmredzama netaisnība.
22. Rùthers, B. Gastbeitrag: Richter ohne Grenzen. Frankfurter Allgemeine. 2010.06.17. Pieejams: <http://www.faz.net/> [skatīts 10.06.2012.].
 23. Hirsch, G. Rechtsstaat oder Richterstaat? Der Richter im Spannungsfeld von erster und dritter Gewalt., Deutsch-Niederländische Juristenkonferenz. Dresden, 2009. 10. 04. Pieejams: <http://www.deutsch-niederlaendische-juristenkonferenz.de/> [skatīts 10.06.2012.]. “Lai gan tiesnesis darbā patiešām vadās no saviem subjektīvajiem priekšstatiem, viņš nedrīkst likumdevēja izpratni aizstāt ar savu izpratni par labo un ļauno, tiesnesis nav brīvs tiesību normu iztulkošanā un tālākveidošanā. Tiesnesis ir saistīts ar tiesību veidošanas metodoloģiju un konstitucionālo kārtību.” G. Hiršs atsaucas uz Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas secinājumiem, ka likuma normas iztulkojums nevar uz visiem laikiem apstāties pie normas radīšanas brīdī tajā ietvertās jēgas, iespējams konflikts starp mainīgiem sabiedrības taisnīguma priekšstatiem un nemainīgu palikušo likuma vārdisko skanējumu. Papildus G. Hiršs akcentējis likumdevēja lomu, radot tiesību normas Eiropas Savienības tiesību telpā. Ir pagājuši tie laiki, kad tiesnesim bija jātulko tiesību normas vienas slēgtas nacionālās tiesību sistēmas ietvaros. Eiropas Savienības tiesību telpā liels skaits nacionālo tiesību aktu pamatojas uz savienības priekšrakstiem. Ja likumdevējs nacionālajās tiesībās iestrādā ES priekšrakstus (īpaši direktīvas), viņam nav iespējas vai ir ļoti nelielas iespējas paust savu paša gribu. Likumdevēja patiesā griba tiek ierobežota ar ES tiesību iekļaušanas pienākumu. Iztulkot nacionālos tiesību aktus, kuros iestrādātas direktīvas, svarīgs ir ES tiesību normas regulējuma saturs. Ja regulējuma saturs nav viennozīmīgs, tiesnesim jātulko ES tiesību norma, jāvērsas ES tiesā ar lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu par normas piemērošanu. Šāda interpretācija atbilst ES priekšrakstiem, nevis nacionālajām metodēm. Tāda varas pārbīde par labu tiesnesim Eiropas līmenī pastiprina tiesneša lomu tiesību normu iztulkošanā.
 24. ECT 2004. gada 7. decembra lēmums lietā *Juta Mentzen alias Mencena pret Latviju, Latvijas Vēstnesis*, Nr. 54 (3212), 2005. 6. aprīlis; sk. arī Satversmes tiesas 2001. gada 21. decembra spriedumu “Par Valsts valodas likuma 19. panta un Ministru kabineta 2000. gada 22. augusta noteikumu Nr. 295 “Noteikumi par vārdu un uzvārdu rakstību un identifikāciju” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 116. pantam”. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 187 (2574), 2001, 22. decembris [stājas spēkā 21.12.2001.].
 25. Spriedums lietā SKA-890/210 par dēla dzimšanas reģistrāciju ar vārdu Otto: “Nav pieļaujama formāla apstrīdēto seku piemērošana, ignorējot faktiskos apstākļus, kas konkrētu gadījumu būtiski atšķir no citiem gadījumiem, kuros likumdevējs ir paredzējis noteiktu valsts varas izmantošanas veidu (sk. Satversmes tiesas 2007. gada 28. februāra lēmuma lietā Nr. 2006-41-01 15. punktu). Senāta ieskatā, izskatāmajā lietā aplūkots gadījums ir šāds netipiskais gadījums. Neapstrīdot noteikumu par burta *t* dubultojuuma aizliegumu personvārdos kā tādu, Senāta ieskatā, attiecībā uz vārda *Otto* rakstību šis noteikums nav piemērojams, jo nav samērīgs. Tieslietu ministrijas kasācijas sūdzībā nav argumentu, kas liktu Senātam izdarīt pretēju secinājumu.” Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/archive/department3/2010/senats%20otto.doc> [skatīts 27.11.12.].
 26. Hefe, O. Taisnīgums. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2009, 58., 59. lpp. “Laika gaitā varas attiecības ir noturīgi pavirzījušās par labu judikatīvai varai. Tiesas patlaban ir atbildīgas gandrīz par jebkuru darbību. Kur mazinās likumdevēja un izpildvara, tur pastiprinās tiesu vara. Kā vienu no iemesliem, kas pastiprina tiesu varu, O. Hefe min likumdevēja regulēšanas “kautrīgumu” specifiskās jomās, nevajadzīgi sevi vājinot. Atsevišķās jomās, piemēram, darba tiesībās, tiesa ir kļuvusi par aizstājošo likumdevēju.”
 27. Redakcijas sleja. Tiesnešu valsts. *Jurista Vārds*, Nr. 44, 2011, 1. novembris. “Šādā ziņā tiesnešu valsts piedāvā alternatīvu demokrātiskajiem procesiem, kad sabiedrībai svarīgus jautājumus izlemj nevis sabiedrība vai politiskās institūcijas, bet tiesas. Lēmuma pieņemšana ar balsu vairākumu, respektējot arī mazākuma tiesības, ilgstošas diskusijas par problēmu, tiek aizstātas ar juristu izpratni pat tiesiskumu. Likumdevēja izvairīšanās lemt par jūtīgiem jautājumiem, atstājot jautājumu tiesas ieskatam, rada risku tiesai pārvērsties par dominējošo lēmumu pieņēmēju sabiedrībā. Tiesnešu uzdevums tiešām ir valsts konstitūcijas un demokrātijas aizsardzība, tai skaitā nodrošinot personas pamattiesību īstenošanu pat pretēji likumdevēja vai valsts pārvaldes viedoklim. Tomēr demokrātiskā tiesiskā valstī tiesas nevar izlemt visus jautājumus. Demokrātiskā tiesiskā valsts līdzās tiesnešu tiesībām paredz arī tiesnešu varas ierobežojumus un sabiedrības tiesības diskutēt par pretrunīgiem jautājumiem.”
 28. Plašāk sk. *Apse, D.* Tiesiskums un tiesību palīgavoti. Referāts nolasīts LU 70.konferencē 2012. gada 9. februārī Tiesību teorijas un vēstures sekcijā “Inovāciju juridiskais nodrošinājums”. Publicēts: Inovāciju juridiskais nodrošinājums. LU 70.konferences rakstu krājums. – Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, ISBN 978-9984-45-542-6, 300. lpp.

Summary

The publication is devoted to the role of science of law in revealing the contents of topical notions of law in the interaction with other subsidiary sources of law. The author has studied the development of individual conclusions of the legal doctrine about the improvement of law and the content of the case law notion.

The science of law studies law sources and the evidence left by them – the regularities of the conclusions acquired by grouping and synthesizing subsidiary sources. As a substantiated offer of unbinding interpretation, it arrives to conclusions and meaningful explanations by taking into account the universal and specific values of law. It comprises research as well as several doctrines.

Fast and effective reaction on the part of science of law can provide a harmonizing effect in the cases when in the conclusions of law practice the contradiction arises between the legal logics and the essence of law. The mutual interplay between the subsidiary sources of law is permeated (existing in a cyclic development) rather than only a circular movement of conclusions in the interaction among the subsidiary sources of law. The conclusions “echo” one another in different levels of one institution (not just courts) and engage in the interplay with the multi-level decisions of other institutions resounding together as a systemic set of subsidiary sources. Law expresses itself as “an art of implementing customs”. The form of law, its essence, evolution and the historic memory of understanding law take the expression of the consolidation of judge made law in the modern law with the intermediation of subsidiary sources of law. The latter mutually resonate (the conclusions develop by exceeding the current and involving more ancient conclusions and critically assessing them) and permeate one another also outside the legal system of Latvia (manifestation of Hegel’s dialectics – after some time the still “hidden”, criticized conclusions strengthen in the court practice or grow into the dissenting opinions of judges and jurisprudence which influences the continuous development of the interaction of legal ideas). The detection (discovering) of the drawbacks of the of contradictory law application practice and pointing them out and criticising them as well as explanation of the recommended solutions represent the primary goal of science of law. It helps to develop a critically thinking society capable of asking uncomfortable questions to the judicial power (and authorities in general) thus making the authorities search for effective solutions and achieve justice which is not delayed.